

EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

П'ЯТА СЕКЦІЯ

**СПРАВА «БІЛИЙ ПРОТИ УКРАЇНИ»
(CASE OF BILYY v. UKRAINE)**

(Заява № 14475/03)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

21 жовтня 2010 року

ОСТАТОЧНЕ

21/01/2011

Це рішення набуло статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції. Текст рішення може підлягати редакційним виправленням.

У справі «Білий проти України»

Європейський суд з прав людини (п'ята секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Пеер Лоренцен (*Peer Lorenzen*), Голова,
Рената Ягер (*Renate Jaeger*),
Райт Маруст (*Rait Maruste*),
Ізабель Берро-Лефевр (*Isabelle Berro-Lefevre*),
Миряна Лазарова-Трайковська (*Mirjana Lazarova Trajkovska*),
Здравка Калайджисва (*Zdravka Kalaydjieva*),
Ганна Юдківська (*Ganna Yudkivska*), судді,
та Клаудія Вестердік (*Claudia Westerdiek*), Секретар секції,
після обговорення за зачиненими дверима 28 вересня 2010 року
виносить таке рішення, що було ухвалене у той день:

ПРОЦЕДУРА

1. Справу розпочато за заявою (№ 14475/03), яку 29 серпня 2001 року подав до Суду проти України громадянин України Валентин Валентинович Білий (далі — заявник) на підставі статті 34 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція).

2. Уряд України (далі — Уряд) представляв його Уповноважений — пан Ю. Зайцев з Міністерства юстиції України.

3. 22 травня 2007 року Суд визнав заяву частково неприйнятною і вирішив комунікувати Уряду скарги заявника на жорстоке поводження з ним з боку працівників міліції та відсутність у цьому зв'язку ефективного засобу юридичного захисту (статті 3 і 13 Конвенції), умови тримання в Миколаївському слідчому ізоляторі (далі — СІЗО) (стаття 3 Конвенції), стверджувану незаконність тримання його під вартою з 25 червня до 26 грудня 2000 року та з 22 червня до 28 грудня 2001 року (підпункт «с» пункту 1 статті 5 Конвенції), строк тримання його під вартою (пункт 3 статті 5 Конвенції) та тривалість розгляду порушеної щодо нього кримінальної справи, які не відповідали вимозі розумності (пункт 1 статті 6 Конвенції). Суд також вирішив розглядати питання щодо суті та прийнятності заяви одночасно (стаття 29 Конвенції).

ФАКТИ**I. ОБСТАВИНИ СПРАВИ**

4. Заявник народився у 1977 році.

А. Жорстоке поведження із заявником і кримінальне провадження щодо нього

5. Заявник є колишнім працівником міліції, який звільнився з органів внутрішніх справ у травні 2000 року. Оскільки він підтримував добрі стосунки з колишніми колегами, 21 червня він взяв участь у вечірці у відділі міліції. Через кілька годин після цього, знову проходячи повз відділ міліції, він побачив С., який заступив у нічну зміну, і запропонував йому випити на двох пляшку коньяку. С. погодився. Невдовзі після цього заявник і С. почали відпрацьовувати прийоми обеззброювання з пістолетом, який був табельною зброєю С. Саме тоді з пістолета було випадково здійснено смертельний постріл. Заявник вважав, що пістолет був незаряджений, однак С. залишив у ньому один патрон. Згідно з висновком судово-медичного експерта, який робив розтин тіла, на момент смерті С. був у стані сильного алкогольного сп'яніння (вміст алкоголю в крові становив 4,59 проміле). Передбачаючи, що його звинуватять у вбивстві, заявник вирішив зімітувати напад на відділ міліції. Для цього він виламав двері в кабінет начальника відділу міліції та забрав пістолет, гаманець і сумку, які належали С. У сумці були, зокрема, офіційна печатка відділу міліції та службове посвідчення загиблого. Заявник сховав пістолет у заміському будинку свого батька та знищив печатку і посвідчення.

6. Вранці наступного дня заявника затримали. Після доставлення заявника до відділу міліції його побили, ймовірно щоб домогтися від нього зізнання у вчиненні вбивства С. У якийсь момент один із працівників міліції так сильно вдарив заявника, що той головою розбив віконне скло.

7. Захисник, якого органи слідства запросили для надання заявникові юридичної допомоги під час першого допиту, бачив, як заявника били, і повідомив його батька про його затримання та жорстоке поведження.

8. Зранку 23 червня 2000 року заявника доправили до Миколаївського ізолятора тимчасового тримання (далі — ІТТ). Як свідчить лист Миколаївського міського управління УМВС України в Миколаївській області від 26 січня 2001 року, через відсутність фельдшера при прийомі до ІТТ заявника оглядали чергові працівники. У листі повідомлялося, що працівники міліції не можуть підтвердити, чи мав заявник якісь тілесні ушкодження на той час.

9. Пізніше того самого дня, 23 червня 2000 року, на підставі направлення начальника відділу міліції заявника оглянув експерт Миколаївського обласного бюро судово-медичних експертиз. Експерт виявив у заявника на лобі рану завдовжки 1 см зі свіжою кров'ю, садна (0,5 см у діаметрі) округлої форми на долоні та два синці (2 ? 1,5 см

і 0,7 ? 0,5 см) на лівому передпліччі. За твердженнями експерта, ці тілесні ушкодження було завдано 21–22 червня 2000 року. Зокрема, травму голови було завдано не раніше ніж опівдні 22 червня 2000 року.

10. 25 червня 2000 року прокурор Ленінського району м. Миколаєва виніс постанову про застосування до заявника запобіжного заходу у виді взяття під варту.

11. 26 червня 2000 року заявник, як стверджується, знову зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції, які били його і до болю стискали руки наручниками. У зв'язку зі скаргою заявника, слідчий прокуратури Ленінського району Миколаєва, в провадженні якого перебувала справа, виніс постанову про проведення додаткової судово-медичної експертизи. 28 червня 2000 року експерт Миколаївського обласного бюро судово-медичних експертиз склав висновок, у якому зазначалося, що заявник мав садно 1,5 x 1 см на скроні, два садна по 0,2 см завширшки на зап'ястках, садно 1,5 x 1 см біля правої пахви та рану 5 x 3,5 см на лівому стегні. За твердженнями експерта, ці ушкодження було завдано за два — два з половиною дні до експертизи, а деякі — не раніше ніж за два дні до неї.

12. 30 червня 2000 року прокурор і кілька працівників міліції в присутності заявника та двох понятих провели обшук у заміському будинку батька заявника, де було знайдено пістолет, з якого було вбито працівника міліції. Спочатку заявник стверджував, що викинув пістолет у річку, але після того, як група водолазів нічого не знайшла в річці, він повідомив, що заховав його в будинку батька. За твердженням заявника обшук проводився з численними процесуальними порушеннями. Зокрема, особи, які проводили обшук, не мали офіційного доручення займатися його справою, обшук проводився за відсутності батька заявника, який, як стверджувалося, був власником цього будинку, а виявлення пістолета на задньому дворі будинку відбулося за відсутності як заявника, так і понятих.

13. 1 липня 2000 року захиснику, якого сім'я заявника запросила для представництва його інтересів у справі, вперше було надано дозвіл на побачення із заявником. Захисник повідомив батька заявника про те, що він бачив на обличчі та тілі заявника сліди жорстокого поводження.

14. 4 липня 2000 року заявника перевели з ІТТ до СІЗО.

15. 5 липня 2000 року заявникові було пред'явлено обвинувачення у вбивстві, незаконному зберіганні та крадіжці вогнепальної зброї, крадіжці документів і офіційної печатки. Версія обвинувачення полягала в тому, що 21 червня 2000 року з метою заволодіння пістолетом для злочинних цілей заявник, колишній працівник міліції, прийшов у відділ міліції до свого знайомого, працівника міліції С.

У відділі міліції, після вживання алкогольних напоїв, заявник нібито здійснив напад на С., заволодів його табельною зброєю і вбив його, щоб приховати злочин. Потім, згідно з версією обвинувачення, заявник викрав документи й особисті речі потерпілого, деякі з яких він знищив перед затриманням.

16. Заявник не визнав себе винним у вчиненні вбивства. Він стверджував — і в цьому полягала основна лінія його захисту протягом усього провадження у справі,— що 21 червня 2000 року фатальний постріл було здійснено випадково та що, передбачаючи звинувачення у вбивстві, він вирішив зімітувати напад на відділ міліції.

17. 27 липня і 2 серпня 2000 року слідчим було проведено відтворення обстановки і обставин та подій. Під час цього заходу заявник у присутності свого захисника намагався відтворити перебіг подій, які, за його словами, відбулися у відділі міліції вночі 21 червня 2000 року. Проведення зазначеної слідчої дії фіксувалося за допомогою відеозйомки.

18. 8 серпня 2000 року заявника оглянув лікар СІЗО, що діагностував наявність у нього постконтузійних симптомів (один з яких — сильний головний біль) внаслідок черепно-мозкової травми.

19. Строк тримання заявника під вартою неодноразово подовжувався — 15 серпня, 20 вересня і 25 жовтня 2000 року.

20. 16 жовтня 2000 року Ленінський районний суд м. Миколаєва залишив без задоволення клопотання заявника про звільнення з-під варти.

21. 6 листопада 2000 року слідчий оголосив про закінчення досудового слідства. Починаючи від зазначеної дати і до 15 грудня 2000 року заявник ознайомлювався з матеріалами справи.

22. 26 грудня 2000 року прокурор направив обвинувальний висновок разом з матеріалами справи на розгляд до Миколаївського обласного суду.

23. 11 січня 2001 року суддею Миколаївського обласного суду було проведено розпорядче засідання, за результатами якого було постановлено продовжити строк тримання заявника під вартою на час судового розгляду справи.

24. У своєму вирoku від 1 березня 2001 року Миколаївський обласний суд визнав, що обвинувачення у вбивстві, яке висунула прокуратура, ґрунтувалося на припущеннях і, отже, не могло бути підставою для визнання заявника винним. Дослідивши показання заявника та наявні докази, суд визнав заявника винним у вчиненні вбивства з необережності, крадіжки особистих речей С., незаконному зберіганні вогнепальної зброї, викраденні вогнепальної зброї та викраденні офіційної печатки й особистих документів. Заявнику було призначено покарання у вигляді п'яти років позбавлення волі,

строк якого починався з 22 червня 2000 року. Миколаївський обласний суд також постановив залишити заявника під вартою до набрання вироком законної сили.

25. Крім того, суд встановив, що скарги заявника про жорстоке поводження були перевірені прокуратурою та визнані необґрунтованими. Зокрема, 14 лютого 2001 року заступник прокурора Миколаївської області відмовив у порушенні кримінальної справи за скаргами заявника.

26. Заявник і прокуратура оскаржили цей вирок у касаційному порядку. 17 травня 2001 року Верховний Суд України встановив, що Миколаївський обласний суд не дослідив суперечливі докази як на користь заявника, так і проти нього. Верховний Суд також зазначив, що висунуті прокуратурою обвинувачення ґрунтуються на доказах, зібраних на початкових етапах розслідування, коли заявник був позбавлений права на захист і зазнав жорстокого поводження з боку працівників міліції. Зокрема, суд зазначив, що заявника було піддано психологічному тиску та фізичному насильству «такому, що скло заграбованого вікна розбили». Суд призначив заявнику покарання у вигляді позбавлення волі строком на півтора року за крадіжку офіційної печатки та особистих документів (частини 1 і 3 статті 193 Кримінального кодексу України 1961 року) і повернув решту справи на додаткове розслідування.

27. 9 липня 2001 року матеріали справи заявника надійшли з Верховного Суду до прокуратури Миколаївської області.

28. 8 серпня 2001 року додаткове розслідування було завершено та заявникові було надано можливість ознайомитися з матеріалами справи.

29. 12 вересня 2001 року Верховний Суд, розглянувши подану заявником скаргу, переглянув винесений щодо нього вирок і визнав, що він допустив помилку в застосуванні норм кримінального права. Зокрема, стаття 42 Кримінального кодексу 1961 року передбачала, що в разі, якщо особу визнано винною у вчиненні кількох злочинів, остаточне покарання за сукупністю злочинів визначається у межах, встановлених статтею закону, яка передбачає більш суворе покарання. Оскільки максимальний строк позбавлення волі, який передбачали обидва пункти (1 і 3) статті 193 Кримінального кодексу 1961 року, становив один рік, призначений заявникові строк покарання не міг перевищувати один рік. Верховний Суд ухвалив вважати заявника засудженим до позбавлення волі на загальний строк в один рік за крадіжку офіційної печатки та особистих документів. Хоча призначений заявникові строк закінчився 22 червня 2001 року, питання про тримання його під вартою цією ухвалою не вирішувалося.

30. Листом від 25 жовтня 2001 року, направленим заявникові у відповідь на його скаргу, прокуратура Миколаївської області

повідомила, що триваюче тримання його під вартою здійснюється на підставі рішення суду (якого саме, не зазначено) про продовження строку тримання його під вартою протягом додаткового розслідування.

31. 31 жовтня 2001 року Голова апеляційного суду звернувся до начальника СІЗО з проханням вказати юридичні підстави для тримання заявника під вартою. Голова суду повідомив, що згідно з ухвалою Верховного Суду від 12 вересня 2001 року призначений заявникові строк покарання мав закінчитися 22 червня 2001 року та що тримання його під вартою після зазначеної дати не має юридичних підстав. Результати цього запиту невідомі.

32. 2 листопада 2001 року прокуратура Миколаївської області у відповідь на подану заявником скаргу знову надіслала йому листа, в якому повідомила:

«Білий В. В. утримується в слідчому ізоляторі з тих підстав, що ч. 6 статті 156 Кримінально-процесуального кодексу України при поверненні судом справи на додаткове розслідування встановлено 2-місячний строк тримання обвинуваченого під вартою».

33. 30 листопада 2001 року прокурор Миколаївської області пред'явив заявникові обвинувачення у вбивстві, крадіжці, а також крадіжці та незаконному зберіганні вогнепальної зброї та направив справу на розгляд до апеляційного суду.

34. 28 грудня 2001 року суддею апеляційного суду Миколаївської області було проведено попередній розгляд справи. Суддя вирішив, що справа готова до розгляду по суті, а заявника слід залишити під вартою.

35. 1 березня 2002 року за результатами змагального судового процесу апеляційний суд визнав заявника винним за пред'явленими йому обвинуваченнями та призначив йому покарання у виді чотирнадцяти років позбавлення волі. Обвинувальний вирок у справі заявника ґрунтувався на показаннях великої кількості свідків і на висновках експертиз, включно з висновком медичної та балістичної експертизи, згідно з якою вогнестрільне поранення, яке отримав С., не могло бути спричинене за обставин, описаних заявником, і що, найімовірніше, у момент фатального пострілу потерпілий сидів. Суд також посилався на відеозапис відтворення обстановки та обставин події, яке проводилося 27 липня та 2 серпня 2000 року та під час якого заявник безуспішно намагався продемонструвати прийом обеззброювання, який він нібито відпрацьовував разом з потерпілим, коли було зроблено зазначений постріл. Апеляційний суд також посилався на результати обшуку будинку батька заявника. Будь-які показання, які заявник міг давати у відділі міліції 22–25 червня 2000 року, у вирoku не згадувалися.

36. Заявник оскаржив вирок у касаційному порядку. 4 липня 2002 року Верховний Суд України провів слухання у справі в присутності представника заявника. Касаційну скаргу заявника було залишено без задоволення.

37. 15 жовтня 2002 року начальник СІЗО повідомив захисника заявника про те, що заявник хворіє на туберкульоз.

38. 25 червня 2004 року Верховний Суд України скасував попередні рішення і повернув справу на новий розгляд. Копії цієї ухвали не було надано для ознайомлення.

39. 10 грудня 2004 року апеляційний суд Миколаївської області призначив заявнику покарання у виді позбавлення волі строком на десять років.

40. 14 квітня 2005 року Верховний Суд України скасував це рішення і повернув справу на додаткове розслідування.

41. 23 листопада 2005 року апеляційний суд Миколаївської області призначив заявнику покарання у виді позбавлення волі строком на п'ять років, визнавши його винним у вчиненні вбивства через необережність, крадіжки та незаконного зберігання вогнепальної зброї. Оскільки заявник уже відбув своє покарання, суд постановив про його звільнення, і заявника було звільнено.

42. 6 лютого 2006 року Верховний Суд України скасував це рішення та повернув справу на новий розгляд.

43. 11 липня 2006 року справа була повернута судом на додаткове розслідування.

44. 5 листопада 2006 року Верховний Суд України скасував це рішення та повернув справу на новий розгляд до суду.

45. 19 червня 2007 року апеляційний суд Херсонської області призначив заявнику покарання у виді позбавлення волі строком на п'ять років за вчинення вбивства з необережності, крадіжку та незаконне зберігання вогнепальної зброї. Суд також зазначив, що скарги заявника про жорстоке поводження були перевірені прокурором, який визнав їх недостовірними.

46. 2 жовтня 2007 року Верховний Суд України змінив вирок від 19 червня 2007 року і, визнавши заявника винним у крадіжці вогнепальної зброї, призначив йому покарання у виді позбавлення волі строком на чотири з половиною роки та визнав його таким, що вже відбув покарання. Суд звільнив заявника від відповідальності за решту злочинів у зв'язку із закінченням строків давності.

В. Провадження за скаргами заявника про стверджуване жорстоке поводження

1. Кримінальні розслідування

47. 31 серпня 2000 року клопотання заявника про порушення кримінальної справи у зв'язку з жорстоким поводженням були відхилені.

48. 18 жовтня 2000 року заступник прокурора Миколаївської області, допитавши заявника та відповідних працівників міліції, знову відмовив у порушенні кримінальної справи.

49. 31 січня 2001 року Миколаївський обласний суд скасував постанову від 18 жовтня 2000 року, визнавши, що слідчі органи не допитали прокурора та призначеного заявнику захисника, які, як стверджувалося, бачили, як заявника били, а також не з'ясували, за яких обставин заявник зазнав тілесних ушкоджень.

50. 14 лютого 2001 року заступник прокурора області, допитавши призначеного заявнику захисника, знову відмовив у порушенні кримінальної справи за скаргами про жорстоке поводження. Копії цієї постанови не було надано для ознайомлення.

51. 4 травня 2001 року, розглянувши апеляцію заявника, Миколаївський обласний суд переглянув цю постанову і залишив її без змін. Суд встановив, що довід заявника про те, що факт жорстокого з ним поводження підтверджується двома медичними висновками, є «безпідставним, оскільки суперечить дійсним обставинам». Суд зазначив, що працівників міліції, прокурорів та захисників заявника було допитано та що походження його тілесних ушкоджень було встановлено. Суд не навів жодних додаткових підстав в обґрунтування своїх висновків.

2. Адміністративне провадження

52. 8 вересня 2000 року захисник заявника звернувся до начальника Миколаївського міського управління УМВС України в Миколаївській області аби дізнатись, чи мав заявник якісь тілесні ушкодження на час прибуття до ІТТ. Листом від 19 вересня 2000 року заступник начальника Миколаївського міського управління УМВС України в Миколаївській області повідомив захисника, що за час тримання заявника в ІТТ у нього не було зафіксовано жодних тілесних ушкоджень.

53. 15 листопада 2000 року заявник та його батько оскаржили цей лист в адміністративному порядку, передбаченому главою 31-А Цивільного процесуального кодексу України. Вони зазначили, що лист містить неточну та таку, що не відповідає дійсності, інформацію.

54. 19 грудня 2000 року Центральний районний суд м. Миколаєва (далі — районний суд) задовольнив позов заявника та зобов'язав відповідача надіслати нового листа. Зокрема, суд посилався на висновки судових експертів про те, що на час перебування в ІТТ

заявник мав тілесні ушкодження (див. пункт 11). Інформації про результат цього провадження немає.

С. Проведення за скаргою заявника про незаконне тримання під вартою

55. У невизначену дату у жовтні 2001 року заявник звернувся з адміністративною скаргою щодо нібито незаконної бездіяльності начальника СІЗО. Заявник стверджував, що тримання його під вартою після 22 червня 2001 року було незаконним і що начальник СІЗО повинен був звільнити його.

56. 17 жовтня 2001 року районний суд залишив цю скаргу без руху, пославшись на те, що заявник не вказав, який закон було порушено та за якою процедурою вона мала розглядатися: як адміністративний позов чи як скарга про порушення його конституційних прав. Районний суд також зазначив, що стаття 415 Кримінально-процесуального кодексу покладає на відповідну прокуратуру завдання нагляду за діяльністю таких пенітенціарних установ, як СІЗО. Заявникові надали дев'ять днів для виправлення цих недоліків.

57. 29 жовтня 2001 року районний суд встановив, що заявник не виправив процесуальні недоліки, на які було вказано в ухвалі від 17 жовтня 2001 року, та ухвалив вважати скаргу неподаною.

58. 1 листопада 2001 року заявник знову подав свою адміністративну скаргу. 25 квітня 2002 року, розглянувши скаргу по суті, районний суд залишив її без задоволення. Суд зазначив, зокрема, що заявник відбув своє покарання 22 червня 2001 року та що Верховний Суд, повертаючи справу на додаткове розслідування, одночасно постановив тримати його під вартою протягом двох місяців. Цей строк почав спливати 9 липня 2001 року, коли матеріали справи заявника надійшли з Верховного Суду до прокуратури Миколаївської області. Оскільки при обчисленні загального строку тримання під вартою час, протягом якого заявник ознайомлювався з матеріалами справи (з 8 серпня до 29 листопада 2001 року), не враховувався, строк тримання його під вартою, який Верховний Суд подовжив на два місяці, закінчувався 2 січня 2002 року. Однак 28 грудня 2001 року цей строк було перервано рішенням судді про продовження тримання заявника під вартою на час розгляду справи в суді.

59. Заявник оскаржив це рішення. 16 жовтня 2002 року апеляційний суд залишив його без змін. Касаційна скарга заявника перебувала на розгляді у Вищому адміністративному суді, але сторонами не було надано жодної додаткової інформації з цього приводу.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

Кримінально-процесуальний кодекс

60. Положення Кодексу, які стосуються застосування запобіжного заходу у виді взяття під варту, викладено в рішеннях у справах «Невмерзницький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), заява № 54825/00, п. 54, ECHR 2005-II (витяги), та «Соловей і Зозуля проти України» (*Solovey and Zozulya v. Ukraine*), заяви №№ 40774/02 і 4048/03, п. 43, від 27 листопада 2008 року).

ПРАВО

I. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТЕЙ 3 І 13 КОНВЕНЦІЇ

61. Заявник скаржився, що під час тримання його під вартою у відділі міліції та ІТТ він зазнав жорстокого поводження та що державні органи не провели ретельного й ефективного розслідування за його скаргами. Він також скаржився на незадовільні санітарні умови тримання в СІЗО. Заявник посилався на статті 3 і 13 Конвенції, які передбачають таке:

Стаття 3

«Нікого не може бути піддано катуванню або нелюдському чи такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню».

Стаття 13

«Кожен, чиї права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження».

62. Сторони не подали жодних зауважень щодо прийнятності та суті цих скарг.

A. Стверджуване жорстоке поводження з боку працівників міліції та неадекватність розслідування

1. Прийнятність

63. Суд зазначає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

2. Суть

а) Стверджуване жорстоке поводження

64. Суд нагадує викладені в його практиці загальні принципи щодо жорстокого поводження за статтею 3 Конвенції (див., наприклад, рішення у справі «Кобець проти України» (*Kobets v. Ukraine*), заява № 16437/04, пп. 40–43, від 14 лютого 2008 року, з подальшими посиланнями).

65. Суд також нагадує, що «коли особа затримується міліцією здоровою, але при звільненні з-під варти виявляється, що в неї є тілесні ушкодження, на державу покладається обов'язок надати правдоподібне пояснення причин виникнення цих ушкоджень та, якщо цього зроблено не буде, це свідчитиме про наявність питання за статтею 3 Конвенції» (див. рішення у справах «Рібіч проти Австрії» (*Ribitsch v. Austria*) від 4 грудня 1995 року, Series A, № 336, п. 34, «Аксой проти Туреччини» (*Aksoy v. Turkey*) від 18 грудня 1996 року, Reports 1996-VI, п. 61, та «Бекос і Кутропулос проти Греції» (*Bekos and Koutropoulos v. Greece*), заява № 15250/02, п. 47, ECHR 2005).

66. У справі, що розглядається, судовий експерт двічі встановлював наявність у заявника тілесних ушкоджень, завданих йому тоді, коли він тримався під вартою в міліції. Надалі це також було підтверджено районним судом (див. пункт 54) та Верховним Судом в його ухвалі від 17 травня 2001 року, який встановив, що одного разу заявникові завдали настільки сильного удару, що той вдарився об вікно та розбив скло.

67. За відсутності зауважень Уряду наявні в справі матеріали не містять жодного іншого пояснення щодо можливого походження тілесних ушкоджень заявника, окрім жорстокого з ним поводження з боку працівників міліції. Хоча в постанові суду від 4 травня 2001 року зазначалося, що подана заявником версія подій «суперечить дійсним обставинам», жодного подальшого роз'яснення наведено не було.

68. За таких обставин Суд вважає, що в цій справі мало місце порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції (див. рішення від 5 квітня 2005 року у справі «Афанасьєв проти України» (*Afanasyev v. Ukraine*), заява № 38722/02, пп. 61–66).

б) Стверджуване непроведення ефективного розслідування

69. Суд також зазначає, що коли особа висуває небезпідставну скаргу про жорстоке з нею поводження, яке було таким, що порушує статтю 3 Конвенції, це положення вимагає проведення ефективного офіційного розслідування, спроможного забезпечити встановлення

та покарання винних осіб (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі «Менешева проти Росії» (*Menesheva v. Russia*), заява № 59261/00, пп. 64 і 71–73, ECHR 2006).

70. Звертаючись до викладених вище висновків щодо матеріального аспекту статті 3 Конвенції, Суд зазначає, що твердження заявника є добре обґрунтованими. Проте, скарги заявника про порушення щодо працівників міліції кримінальної справи неодноразово відхилялися, доки своєю остаточною постановою від 4 травня 2001 року національний суд не залишив без змін останню постанову про відмову в порушенні кримінальної справи за скаргами заявника, зазначивши, що його версія подій «суперечить дійсним обставинам», та не навівши при цьому подальших роз'яснень. Враховуючи те, що скарги заявника були обґрунтованими, з наявних матеріалів не вбачається, чи здійснювався коли-небудь їх належний розгляд. Зокрема, незрозуміло, які слідчі дії було проведено та на підставі яких висновків стверджувалися заявником факти було спростовано.

71. Отже, у цій справі мало місце порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

72. Суд також вважає, що за таких обставин жодного окремого питання за статтею 13 Конвенції не постає (див. рішення у справі «Тімур проти Туреччини» (*Timur v. Turkey*), заява № 29100/03, пп. 35–40, від 26 червня 2007 року).

В. Умови тримання під вартою

73. Заявник скаржився, що він заразився туберкульозом через незадовільні санітарні умови в СІЗО.

74. Суд зазначає, що окрім листа від 15 жовтня 2002 року, яким захисника заявника було повідомлено про наявність у заявника туберкульозу, більше немає інформації про умови тримання заявника під вартою або обставини, за яких він заразився туберкульозом.

75. Відповідно ця частина заяви є явно необґрунтованою та має бути відхилена відповідно до пунктів 3 і 4 статті 35 Конвенції.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТИВ 1 і 3 СТАТТІ 5 КОНВЕНЦІЇ

76. Заявник скаржився, що тримання його під вартою було надмірно тривалим. Крім того, тримання його під вартою у певні періоди, а саме — з 25 червня до 26 грудня 2000 року та з 22 червня до 28 грудня 2001 року, — було незаконним, оскільки не було належним чином санкціоноване.

77. Він посилався на пункти 1 і 3 статті 5 Конвенції, які передбачають таке:

«1. Кожен має право на свободу та особисту недоторканність. Нікого не може бути позбавлено свободи, крім таких випадків і відповідно до процедури, встановленої законом...

3. Кожен, кого заарештовано або затримано згідно з положеннями підпункту «с» пункту 1 цієї статті, ... [і йому має бути забезпечено] розгляд справи судом упродовж розумного строку або звільнення під час провадження. Таке звільнення може бути обумовлене гарантіями з'явитися на судові засідання».

78. Сторони не подали жодних зауважень щодо прийнятності та суті цих скарг.

А. Прийнятність

79. Суд вважає, що ці скарги не є явно необґрунтованими у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вони не є неприйнятними з будь-яких інших підстав. Отже, вони мають бути визнані прийнятними.

В. Суть

1. Пункт 1 статті 5 Конвенції

80. Суд повторює, що слово «законний» та словосполучення «відповідно до процедури, встановленої законом» у пункті 1 статті 5 Конвенції за своєю суттю відсилають до національного законодавства та встановлюють зобов'язання забезпечувати дотримання матеріально-правових і процесуальних норм законодавства. Хоча саме національні органи, передовсім суди, повинні тлумачити і застосовувати національний закон, Суд може та повинен перевірити, чи було дотримано національний закон для цілей цього положення Конвенції (див., зокрема, рішення у справі «Асанідзе проти Грузії» (*Assanidze v. Georgia*) [ВП], № 71503/01, п. 171, ECHR 2004-II).

81. Хоча «законність» тримання під вартою за національним законом є важливою, вона не завжди є вирішальним чинником. Окрім того Суд має переконатися, що тримання під вартою протягом періоду, який розглядається, відповідало меті пункту 1 статті 5 Конвенції, яка полягає в недопущенні свавільного позбавлення свободи. Суд також має з'ясувати, чи відповідає Конвенції сам національний закон і, зокрема, чи відповідають їй загальні принципи, які сформульовані в ньому чи впливають з нього (див. рішення від 24 жовтня 1979 року у справі «Вінтерверп проти Нідерландів» (*Winterwerp v. the Netherlands*), Series A, № 33, сс. 19–20, п. 45).

а) Законність тримання заявника під вартою з 25 червня до 26 грудня 2000 року

82. Суд зазначає, що первісно тримання заявника під вартою здійснювалося на підставі постанови прокурора від 25 червня 2000 року. Така процедура тримання під вартою обумовлювалась застереженням, яке Україна зробила до підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції згідно зі статтею 57 Конвенції з метою залишити незмінною до 29 червня 2001 року процедуру затримання і взяття під варту, яка була чинною на той час. Суд посилається на свої висновки в рішенні у справі «Невмержицький проти України», згідно з якими за умовами зазначеного застереження Україна не мала конвенційного обов'язку гарантувати, що первісний дозвіл на затримання та тримання під вартою таких осіб, як заявник, надавався суддею. Проте, у тій же справі Суд також встановив, що зазначене вище застереження не поширюється на питання продовження тримання під вартою (див. згадане вище рішення у справі «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), пункти 112–114, ECHR 2005?II).

83. Суд зазначає, що йому не було надано копій рішень, якими санкціонувалося тримання заявника під вартою протягом зазначеного вище строку, але, як свідчать наявні матеріали, протягом тримання заявника під вартою з 15 серпня до 26 грудня 2000 року строк застосування цього запобіжного заходу тричі продовжувався прокурорами, які у відповідний час мали такі повноваження.

84. Суд нагадує висновок, якого він дійшов у справах «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*) і «Єлоєв проти України» (*Yeloyev v. Ukraine*), а саме — що рішення про продовження строку тримання під вартою приймали прокурори, які були стороною в провадженні та які в принципі не можуть вважатися «незалежними посадовими особами, яким закон надає право здійснювати судову владу», а тому ці рішення не були законними у розумінні підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі «Невмержицький проти України» (*Nevmerzhitsky v. Ukraine*), пп. 115–118, і рішення у справі «Єлоєв проти України» (*Yeloyev v. Ukraine*), заява № 17283/02, пункти 45–47, від 6 листопада 2008 року).

85. Не вбачаючи підстав відхилятися від цього висновку у справі, що розглядається, Суд вважає, що тримання заявника під вартою у період із 15 серпня до 26 грудня 2000 року не було законним у розумінні підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції.

б) Законність тримання заявника під вартою з 26 грудня 2000 року до 11 січня 2001 року

86. Щодо періоду з 26 грудня 2000 року до 11 січня 2001 року Суд зазначає, що, коли справу заявника було передано на розгляд до суду, рішення про тримання заявника під вартою не виносилося. У зв'язку

з цим можна було б порушити питання за пунктом 1 статті 5 Конвенції (див. рішення у справі «Доронін проти України» (*Doronin v. Ukraine*), заява № 16505/02, пункт 58, від 19 лютого 2009 року), але заявник прямо не скаржився на незаконність тримання його під вартою протягом зазначеного періоду, і Суд не розглядатиме це питання.

с) Законність тримання заявника під вартою з 22 червня до 28 грудня 2001 року

87. Суд зазначає, що 17 травня 2001 року Верховний Суд України залишив без змін вирок у частині призначення заявнику покарання у вигляді позбавлення волі строком на півтора року за крадіжку офіційної печатки та особистих документів і повернув решту справи на додаткове розслідування. Однак 12 вересня 2001 року Верховний Суд України привів своє рішення у відповідність із положеннями Кримінального кодексу України та зменшив строк призначеного заявникові покарання до одного року позбавлення волі. Строк тримання заявника під вартою мав обчислюватися з дня його затримання, тобто з 22 червня 2000 року і, відповідно, закінчився він 22 червня 2001 року. Тому після цієї дати тримання під вартою уже не підпадало під дію підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції.

88. Хоча національні органи вважали, що строк подальшого позбавлення заявника свободи було продовжено до двох місяців лише з огляду на факт повернення справи на додаткове розслідування (див. пункт 58), немає жодних доказів постановлення будь-яких судових рішень щодо тримання заявника під вартою після 22 червня 2001 року.

89. Навіть припускаючи, що щодо певних проміжків часу у період з 22 червня до 28 грудня 2001 року національний закон не вимагав наявності окремого рішення (час, протягом якого обвинувачений ознайомлювався з матеріалами справи, та час передання матеріалів справи слідчими органами до суду та судом до слідчих органів), Суд зазначає, що він вже неодноразово визнавав таку практику несумісною з вимогами пункту 1 статті 5 Конвенції (див. згадане вище рішення у справі «Слоєв проти України», пп. 48–51, і рішення у справі «Доронін проти України» (*Doronin v. Ukraine*), заява № 16505/02, п. 58, від 19 лютого 2009 року).

90. Отже, Суд вважає, що у справі, яка розглядається, мало місце порушення пункту 1 статті 5 Конвенції у зв'язку з триманням заявника під вартою з 22 червня до 28 грудня 2001 року.

2. Пункт 3 статті 5 Конвенції

91. Суд повторює, що подальше існування обґрунтованої підозри у вчиненні затриманою особою злочину є *sine qua non* умовою

законності її продовжуваного тримання під вартою. Але зі спливом певного часу така підозра перестає сама по собі бути виправданням для позбавлення особи свободи. У таких випадках Суд має встановити, чи інші підстави, надані судовими органами, досі виправдовують позбавлення свободи. У випадку, коли такі підстави є «відповідними» і «достатніми», Суд повинен також з'ясувати, чи виявили відповідні національні органи «особливу ретельність» при здійсненні провадження (див. рішення у справі «*Лабіта проти Італії*» (*Labita v. Italy*) [ВП], заява № 26772/95, пп. 152–153, ECHR 2000-IV).

а) Період, який має бути взято до уваги

92. Суд зазначає, що тримання заявника під вартою розпочалося 22 червня 2000 року та закінчилося 1 березня 2001 року його першим засудженням.

93. 17 травня 2001 року Верховний Суд України залишив частину вироку у справі заявника без змін, а решту справи повернув на додаткове розслідування. Отже, з 17 травня 2001 року до 22 червня 2001 року позбавлення заявника свободи підпадало під дію підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції. Хоча можна стверджувати, що протягом цього строку позбавлення заявника свободи підпадало під дію як підпункту «а», так і підпункту «с» пункту 1 статті 5 Конвенції (див. рішення від 19 березня 2009 року у справі «*Полонський проти Росії*» (*Polonskiy v. Russia*), заява № 30033/05, пп. 141–144), оскільки слідство у більшій частині його кримінальної справи тривало і далі, а окремого рішення про тримання заявника під вартою на час розгляду справи у період із 17 травня до 22 червня 2001 року не існувало. Національні органи також вважали заявника таким, що відбуває покарання, а не тримається під вартою (див. пункти 31 і 58). Таким чином, Суд вважає, що за обставин цієї справи — і заявник цього не оспорує — тримання його під вартою з 17 травня до 22 червня 2001 року було правомірним лише з точки зору підпункту «а» пункту 1 статті 5 Конвенції.

94. Суд зазначає, що наступний період, який має бути взятий до уваги, складається з кількох проміжків, включаючи: період між закінченням строку покарання та другим засудженням (22 червня 2001 року — 1 березня 2002 року); період між скасуванням рішень у справі заявника в порядку виключного провадження та наступним його засудженням (25 червня 2004 року — 10 грудня 2004 року); і ще один період між поверненням справи на додаткове розслідування та наступним засудженням і звільненням заявника (14 квітня 2005 року — 23 листопада 2005 року).

95. Таким чином, загальний строк, який має бути взято до уваги, становить два роки та чотири місяці.

b) Розумність тривалості тримання заявника під вартою

96. Суд зазначає, що сторони не надали копій відповідних рішень про продовження строків тримання заявника під вартою, у зв'язку з чим підстави для застосування такого запобіжного заходу залишаються незрозумілими. Але, враховуючи загальну тривалість тримання під вартою, яка не була короткою в абсолютному значенні, а також те, що впродовж деяких періодів (наприклад, з 22 червня 2001 року до 1 березня 2002 року) таких рішень прийнято не було, Суд вважає, що в цій справі мало місце порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ ПУНКТУ 1 СТАТТІ 6 КОНВЕНЦІЇ

97. Насамкінець, посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявник стверджував, що провадження в порушеній щодо нього кримінальній справі було надмірно тривалим. У відповідній частині цієї статті зазначено:

«Кожен має право на ... розгляд його справи упродовж розумного строку ... судом, ..., який ... встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення...»

98. Сторони не подали жодних зауважень щодо прийнятності та суті цієї скарги.

A. Прийнятність

99. Суд вважає, що ця скарга не є явно необґрунтованою у розумінні пункту 3 статті 35 Конвенції. Суд також зазначає, що вона не є неприйнятною з будь-яких інших підстав. Отже, вона має бути визнана прийнятною.

B. Суть

100. Суд зазначає, що відповідний строк розпочався 22 червня 2000 року, коли заявника було затримано, і закінчився 2 вересня 2007 року. При цьому періоди, протягом яких у національних судах вирішувалося питання про необхідність відновлення справи, слід виключити, оскільки стаття 6 Конвенції не застосовується до таких проваджень (див., наприклад, ухвалу щодо прийнятності у справі «Рудан проти Хорватії» (*Rudan v. Croatia*), заява № 45943/99, від 13 вересня 2001 року, і рішення Комісії від 16 квітня 1998 року у справі «Петерсен проти Данії» (*Petersen v. Denmark*), заява № 28288/95). Таким чином,

у справі, що розглядається, Суд не враховуватиме період з 4 липня 2002 року (коли було винесено остаточний вирок) до 25 червня 2004 року (коли Верховний Суд України задовольнив скаргу про перегляд вироку в порядку виключного провадження) (див., *mutatis mutandis*, рішення у справах «Ярославцев проти Росії» (*Yaroslavtsev v. Russia*), заява № 42138/02, п. 22, від 2 грудня 2004 року, і «Кляхін проти Росії» (*Klyakhin v. Russia*), № 46082/99, п. 91, від 30 листопада 2004 року). Отже, тривалість провадження у справі, що розглядається, становить п'ять років і три місяці.

101. Суд повторює, що розумність тривалості провадження слід оцінювати в контексті обставин справи та з урахуванням таких критеріїв, як складність справи і поведінка заявника та відповідних органів (див., серед багатьох інших джерел, рішення у справі «Пелісьє і Сассі проти Франції» (*Pelissier and Sassi v. France*), [ВП], заява № 25444/94, п. 67, ECHR 1999-II). Також слід враховувати важливість предмета спору для заявника.

102. Суд зазначає, що справа заявника не була особливо складною ані щодо питань права, ані щодо питань фактів, і що не було тривалих періодів бездіяльності, відповідальність за які покладалася б на державні органи. Отже, тривалість провадження в цій справі могла вважатися розумною. Однак причиною його надмірної тривалості були виключно численні повернення справи на новий розгляд або додаткове розслідування. З наявних документів випливає, що позиції різних судів і слідчих органів розходилися, головним чином, щодо одного окремого аспекту справи, а саме — умисного чи необережного характеру дій заявника. Через ці розбіжності справу принаймні шість разів повертали на додаткове розслідування або розгляд по суті. Як наслідок, справа заявника чотири рази перебувала на досудовому слідстві, шість разів — на розгляді в суді першої інстанції і шість разів — у Верховному Суді України.

103. Хоча Суд не є повноважним аналізувати якість практики національних судових органів, він зауважує, що, оскільки повернення справи на новий розгляд має місце, як правило, у зв'язку з помилками, яких припускаються суди нижчого рівня, повторне винесення відповідних рішень у рамках провадження в тій самій справі свідчить про існування серйозного недоліку судової системи (див. «Айбабін проти України» (*Ayubabin v. Ukraine*), № 23194/42, п. 42, від 18 грудня 2008 року). До того ж організація провадження таким чином, щоб воно було швидким та ефективним, є завданням саме національних судів (див. рішення у справі «Скордіно проти Італії» (№ 1) (*Scordino v. Italy*) (по. 1) [ВП], заява № 36813/97, пункт 183, ECHR 2006-...).

104. Суд також зауважує, що заявник тримався під вартою, а це вимагало від органів влади і судів, які розглядали цю справу, особливої ретельності у тому, що стосується швидкого здійснення

правосуддя (див. рішення у справі *«Абдуелла проти Нідерландів»* (*Abdoella v. the Netherlands*) від 25 листопада 1992 року, п. 24, Series A, № 248A).

105. За таких обставин Суд вважає, що у справі, яка розглядається, тривалість провадження не може бути виправдана великою кількістю проведених судових засідань та не відповідає вимозі «розумного строку».

Отже, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

IV. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

106. Стаття 41 Конвенції передбачає:

«Якщо Суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткове відшкодування, Суд, у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливу сатисфакцію».

A. Шкода, судові та інші витрати

107. Заявник вимагав 16 493,22 євро відшкодування матеріальної шкоди, включно із судовими та іншими витратами, і 596 000 євро відшкодування моральної шкоди.

108. Уряд стверджував, що вимоги заявника слід відхилити як з огляду на неприйнятність його скарг, так і у зв'язку з відсутністю в них ознак порушення положень Конвенції. Уряд також зазначив, що заявлені суми компенсації судових та інших витрат не пов'язані зі скаргами, які є предметом розгляду Суду.

109. Суд не бачить жодного причинно-наслідкового зв'язку між встановленим порушенням і стверджуваною матеріальною шкодою; тому він відхиляє цю вимогу. Водночас Суд присуджує заявникові 10 000 євро відшкодування моральної шкоди.

110. Суд також зазначає, що відповідно до його практики заявник має право на компенсацію судових витрат, якщо буде доведено, що такі витрати були фактичними і неминучими, а їх розмір — обґрунтованим. У цій справі Суд, беручи до уваги наявну в нього інформацію та зазначені вище критерії, вважає за належне присудити заявнику 150 євро компенсації судових витрат, пов'язаних із розглядом справи в Суді.

C. Пеня

111. Суд вважає за належне призначити пеню виходячи з розміру граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, до якого має бути додано три відсоткових пункти.

ЗА ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. *Оголошує* прийнятними скарги заявника щодо стверджуваного жорстокого поводження з боку працівників міліції та відсутності у зв'язку з цим ефективного засобу юридичного захисту (статті 3 і 13 Конвенції); стверджуваної незаконності тримання його під вартою з 25 червня до 26 грудня 2000 року та з 22 червня до 28 грудня 2001 року (пункт 1 статті 5 Конвенції); стверджуваної надмірної тривалості тримання його під вартою (пункт 3 статті 5 Конвенції) та стверджуваної надмірної тривалості кримінального провадження щодо нього (пункт 1 статті 6 Конвенції), а решту скарг у заяві — неприйнятними.

2. *Постановляє*, що було порушення матеріального аспекту статті 3 Конвенції.

3. *Постановляє*, що було порушення процесуального аспекту статті 3 Конвенції.

4. *Постановляє*, що немає необхідності розглядати цю скаргу за статтею 13 Конвенції.

5. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 5 Конвенції.

6. *Постановляє*, що було порушення пункту 3 статті 5 Конвенції.

7. *Постановляє*, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

8. *Постановляє*, що:

а) упродовж трьох місяців від дня, коли це рішення набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції, держава-відповідач має виплатити заявнику 10 000 (десять тисяч) євро відшкодування моральної шкоди та 150 євро (сто п'ятдесят євро) компенсації судових витрат з урахуванням будь-якого податку, який може нараховуватись; ці суми мають бути конвертовані в українські гривні за курсом на день здійснення платежу;

(b) зі спливом зазначеного тримісячного строку і до остаточного розрахунку на ці суми нараховуватиметься простий відсоток (*simple interest*) у розмірі граничної позичкової ставки Європейського центрального банку, яка діятиме в період несплати, до якої має бути додано три відсоткові пункти.

9. *Відхиляє* решту вимог заявника стосовно справедливої сатисфакції.

Учинено англійською мовою і повідомлено письмово 21 жовтня 2010 року відповідно до пунктів 2 і 3 правила 77 Регламенту Суду.

Клаудія ВЕСТЕРДІК
(Claudia Westerdiek)
Секретар

Пеер ЛОРЕНЦЕН
(Peer Lorenzen)
Голова